

nošću, a snimljena je tamo u donjem dijelu današnje Petrinjske ulice. Na desno u kutu pred katedralom stara je »petrinjska« vojarina (danas palača Hipotekarne banke), a ono do nje je današnji Zrinjski trg. Donji je grad još puko selo, kako ga poznajemo još i dvadesetak godina kasnije za vrijeme prve izložbe u Zagrebu. Stara gornjograd-

ska gimnazija još je jednokatnica, a pod njom stupovi vrtno gradnje Felbingerove u nekada Dömötörffyjevoj kući u Ilici br. 10. Kasnija realka — nekada kuća prof. Lj. Jelačića — na mjestu bivše kapucinske crkve još je u starom obliku, dok je drugo još i danas u bitnom onako, kako je onda bilo.

Gjuro Szabó

PUBLIKACIJE.

Dr. Branko (Filaret) Granić, *Die privatrechtliche Stellung der griechischen Mönche im V. und VI. Jahrhundert* (S. A. Heisenberg-Festschrift, »Byzantinische Zeitschrift« 1930.).

Mnogo uvaženi domaći i u stranom svijetu nauke također već odlično zapaženi vizantolog, sada profesor patristike u teološkom i vizantologije u filozofskom fakultetu univerziteta u Beogradu, produžio je citiranim člankom niz svojih studija iz područja historije pravnih osnova u životu sredovječnih monaha vizantiske sfere.

Autor u pristupu ogleda bitnost prvotnog monaškog života u bijegu iz postojećeg ljudskog društva u osamu i pustinju, kao i u samostane, upravo u odricanju vremenitih dobara. Konsekventno je tome slijedilo i odudaranje od postojećih normi postojećeg sistema profanoga društva, te su na mjesto privatnog prava (s kojim su monasi bili vezani prije ulaska među kaluđere) nastupala vremenom poslije još jače naglašena tri elementa u monaškom životu: bezuvjetna subordinacija (*ὑπακοή, ὑποταγή*), celibat (*παρθενία* i apsolutno siromaštvo (*ἀκτημοσύνη*).

Nego načelno odricanje monaha od profanoga svijeta ipak se napokon tokom vremena nije moglo izvršiti posvema i u apsolutnoj formi. Ublaženje je nastupilo učestom monaha u religioznim i crkvenopolitičkim akcijama, a zatim i miješanjem u crkvene sporove, pa i u svjetske stvari. Država je bila iza izvjesnoga vremena onaj faktor koja je insistirala da između monaha

i postojećeg reda u ljudskom društvu normira izvjestan modus. No i crkveno je zakonodavstvo uticalo početkom IV. stoljeća, da s tendencijom spreči širenje strogo monastičkog nazora o svijetu i načelâ asketske etike u širim slojevima vjernika, no u drugu ruku i obratno prodiranje svjetskoga duha u monaške redove.

Pisac prikazuje pravne posljedice koje je proizvodio ulazak u samostanski stalež a prema pravnim normama poznorimskoga zakonodavstva u području privatnoga prava. Država je u to vrijeme već bila pripoznala u punom opsegu stanovište monaha i normirala za monahe izvjesne pravne norme što se tiče familijarnoga i baštinskoga prava. Na području bračnoga prava pristupanje je u monaški čin izazivao pravni učinak apsolutne nemogućnosti sklapanja braka, prema tomu i zaruka, te su i zaruke sklopljene prije ulaska u kaluđerstvo smatrane kao ne važeće u pogledu bilo kojeg slučaja u vezi s materijalnim imanjem. Ako, dalje, jedno lice iz supružanskoga para stupi u manastir brak je bio ipso facto razriješen bez obzira na formalni pravni razvoj razvoda braka, analogno slučaju fizičke smrti jednoga od supruža. Justinijansko zakonodavstvo htjelo je da pitanja materijalne naravi riješi na zadovoljstvo obih strana. Ako bi se pak zamonašilo oboje iz bračnoga para onda bi važio status quo ante matrimonium. Obzirom na odnošaj oca i djece u povodu ulaska u monaški čin patria potestas je ipso jure također prestajala, a valjada je

i obratno važno za dječje dužnosti u slučaju, kada bi se otac zakaluderio. Djeca su se smjela zamonašiti i bez dopuštenja oca porodice, a nije ih prema tome mogao ni vraćati iz manastira. Pripadnost monaškoj općini davala bi imunitet prema tutorstvu i kurateli, no to nije važno za monahe koji su živjeli izvan samostana.

Načelo apsolutnoga siromaštva isključivalo je sposobnost testiranja i baštinstva. Autor navodi dva značajna primjera iz izvjava dvojice monaha u V. stoljeću. Neki Arsenios htio je razderati prezentiranu oporučnu ispravu koju mu je donio činovnik pokrajinskoga suda a prema kojoj je postao universalan baštinik nekog svog rođaka. To je htio učiniti s motivacijom »ἐγὼ πρὸ ἐκείνου ἀπέθανον, αὐτὸς δὲ ἄσπι ἀπέθανεν« a jedan drugi anonimni monah, kad su mu priopćili, da je njegov otac na samrti i da je potrebno požuriti se roditeljskoj kući a da bi mogao preuzeti baštinu izjavljuje (nešto neobično za tip antičkog čovjeka) »ἐγὼ πρὸ ἐκείνου ἀπέθανον τῷ κοίμῳ, νεκρὸς ζῶντα οὐ κληρονομεῖ«. Ali unatoč ovakovih strogih nazora bilo je i oportunističkih monaha u stvarima baštinstva, te su i ako u ograničenoj sposobnosti ipak testirali i baštinili. Imanja kaludera i monahinja koji su umrli ne ostavivši svoju »posljednju volju« pripala bi manastiru, Justinijansko zakonodavstvo modifikovalo je sposobnost monaških lica u pogledu testiranja i baštinstva tako n. pr. što je takovo lice smjelo prije ustupanja u monaški red raspoložiti svojim imanjem, inače mu je to pravo propadalo. Djeca su imala pravo na četvrtinu imanja, ali su roditelji mogli dati i više. U oba slučaja manastir je bio korisnik. Novella 155. c. 38.

ublažila je ovu ustanovu na taj način, što je roditeljima i poslije zamonašenja ostavila pravo, da odlučuju u stvarima svog imanja u korist djece ili samostana. Ako bi pak takva monaška lica umrla bez oporuke djeci bi pripadala pars debita (t. j. jedna četvrtina), ostalo je išlo manastiru u korist, dok su ostali rođaci bili isključeni. Time što se neko zamonašio nije sada bio razlog da kao testator može isključiti dijete i roditelje iz baštine. Constitutio godine 531. i Novella 155. c. 37. određuje da samostanci dokle god su u službi Crkve mogu uživati izvjesna imanja, ako dohodak upotrebljavaju u crkvene svrhe, dotično ako imetak oporučno namijene Crkvi. No, ako rečena lica vremenom napuste manastir, imanja stečena na način predviđen u pomenutim uredbama prelaze manastiru. Iznimka se tiče jedino otkupa sužnjeva ili alimentacije siromaha i potrebnih.

Pisac studije daje zatim vrlo naučan resumé i kritiku citiranih pravnih ustanova. Potom se osvrće na monaški uvjet siromaštva te konstatuje kako su postupala lica koja su namjeravala da se zamonaše: testamentom ili darivanjem likvidirala bi svoja imanja: djeci, rođacima, siromasima, potrebnima, pa čakako i u crkvene svrhe. Praksu koja je trajala oko dva stoljeća kodifikovao je Justinijan... Pravno uzevši monah nije imao vlasnosti i posjeda osim u slučaju višega stupnja asketskoga savršenstva, a u raspolaganju imetkom evidentno je, da je to činio prije ustupa u čin. I u području obligacionoga prava monasi i manastiri bili su nesposobni, dok su prije justinijanske kodifikacije vjerovatno imali to pravo. **M.**

B I L J E Š K E

* Maja o. g. umro je na francuskoj Rivijeri ruski emigrant Aleksander Aleksandrovič Ostafjev, (sticajem je prilika bio postao i suradnik našeg časopisa (sv. 12.); opisao je, naime, svoje učestvovanje kao medicinar-dobrovoljca (pod vodstvom generala Černjajeva) u ratu Srbije g. 1876. Bilo mu je tada istom 18 godina. Rodom je bio iz bogate aristokratske porodice u nižegorodskoj guberniji, a pripadao je jednom naročito neke vrste nacionalističkom ruskom naraštaju, kasnije je zapao među revolucionere, izdržao internaciju pod nadzorom policije, a sredinom osamdesetih godina prošlog stoljeća stupio je u »zemstvo« u kojem se je vidno istaknuo. Nije bio neki zaneseni slovjenofil, ali su njegovi naraštaji umjeli da polaze kao dobrovoljci i Garibal-

diju u pomoć a zatim, kada i Ostafjev, protiv Turčina.

* Ljetos je na terrainu područja Metohije boravio kustos skopskog Etnografskog Muzeja g. Svetozar Raičević u svrhu proučavanja porijekla, starosti i običaja stanovništva u Metohiji. Zanimljiva, zaostala primitivna sredina pružila je uvide značajne za napredak domaće etnografije. Po svemu se čini, da je srpsko stanovništvo u tom kraju starije od arbanaškog, i kod njega se mogu uočiti etape migracija. Kao uzrok se navode povlastice. Arbanasi su prodirali kao katolici, a potom poprimali islam. Slijedilo je, pod pritiskom, iseljavanje srpskog življa u pravcu Topličkog kraja. Gdje koja danas čisto arbanaška sela odr-